

Vývoj islandštiny v kostce

A. Fonetické změny

Samohlásky:

Stav na počátku 12. st.

- přízvučné: i, y, e, ø, ɛ, a, ɔ, o, u (krátké, dlouhé a dlouhé nosové); ei, au, ey
- nepřízvučné: [ɪ], [a], [ʊ]

Systémové změny

1. e & ɛ => e (kolem pol. 12. st.)
2. ø & ɔ => ö (poč. 13. st.), např. plurál *børn* > *börn*
3. pokles výslovnosti krátkých samohlásek: [i] > [ɪ], [e] > [ɛ], [u] > [ʊ], [o] > [ɔ], [y] > [ɣ] (od přelomu 12. a 13. st.; proto v rukopisech často psáno „e“ a „o“ pro nepřízvučné [ɪ] a [ʊ])
4. nosové: ǫ & ó => ó (ještě ve starosev.); např. Óláfr > Óláfr (ne Óláfr > *Áláfr!)
5. sloučení dlouhých nosových a dlouhých nenosových samohlásek (2. pol. 12. st.)
6. á & ǫ => á (cca. od 1200) (shodně ve skand. ā); např. *bǫrum* > *bárum*
7. ó (œ) & ɛ (æ) => æ (pol. 13. st.); např. *bændur*, *dæmði*
8. diftongizace: æ => [ai] (od 14. st.); = moderní výslovnost „æ“
9. diftongizace: é => [je] (kolem 1300); = moderní výslovnost „é“
10. diftongizace: á => [au]; = moderní výslovnost „á“
11. diftongizace: ó => [ou]; = moderní výslovnost „ó“
12. dvojhláská: au (=> [ɔu] => [œu]) => [œɣ]; = moderní výslovnost „au“
13. mizí zaokrouhlení: y/ý => [ɪ] / [i:] (od konce 15. do 17. st.); moderní výslovnost i=y, í=ý
14. mizí zaokrouhlení: ey => [ei] (shodně s „y“); moderní výslovnost ey=ei
15. posun výslovnosti dopředu: u [ʊ] => [ɣ] (současně s odokrouhlením „y“)
16. změna kvantity samohlásek (během 16. st.): délka původně lexikální – podle původu slova, nově fonetická – podle stavby slabiky, dlouhá jen v otevřených přízvučných slabikách, krátká v uzavřených a nepřízvučných (jako ve skand.); zachování délky před p/t/k/s+j/v/r (Esja, sitja, atd.)

Pozičně závislé změny

17. dlužení samohl. a/ɔ/o/u před l+C (od konce 12. st.): např. *hjálpá*, *hálfir*, *úlfir*, *hólmr*, *fólk*, *háls* (ne všechny kombinace/vždy)
18. diftongizace a/e/ö před ng/nk (14. st.) > [au]/[ei]/[œy]; =moderní výslovnost *langr*, *lengi*, *löng*, *banki*
19. diftongizace před gj/gi: např. *hagi*, *megi*, *bogi*
20. vá > vó (společně se splynutím á & ɔ): např. *svá* > *svo*
21. vkládání hlásky u před r po jiné konsonantě na konci slova nebo mezi dvěma konsonantami (konec 13. st. – 16. st.): *hestur*, *Sigurður*, *Sigríður*, *bækur*, *bændur*, *fætur*, *fegurð*, *fögur*

Souhlásky:

22. drobné změny ve výslovnosti fonémů a pozičních alofonů reprezentovaných „g“
23. „islandský hláskový posun“ plosív: pův. znělé vs. neznělé => rozlišení pomocí napjatosti a přídechu; dnes všechny (de facto) neznělé, ale p/t/k s přídechem
24. pp/tt/kk – preaspirace („před-dech“) nahrazuje délku, též před p/t/k+l/n/m : např. *uppi*, *ekki*, *dóttir*, *epli*, *vatn*, *mikli*
25. sloučení ts, ds a þs > c/z > [s] > s (znak „z“ se přestal psát po roce 1973): např. *íslensk*, *best*
26. oslabení plosív k/t na úžinové g/ð na konci nepřízvučných slov či slabik (13. st.): *ek*, *mik*, *sik*, *mjök*, *ok* => *eg*, *mig*, *sig*, *mjög*, *og*; *vit*, *þit*, *þat*, *at*, *mikit*, *farit* > *við*, *þið*, *það*, *að*, *mikið*, *farið*
27. vznik plosív ve skup. nð/mð/lð (13./14. st.): např. *vandi*, *dæmði*, *valdi*
28. dissimilace nn/ll/rn/rl > [ɲn]/[ɲl]/[(r)ɲn]/[(r)ɲl] („nn“ pouze po dlouhých sam./diftonzích) (cca 14. st.): např. *brúnn*, *seinna*, *Sveinn*, *einn*, *kalla*, *falla*, *jökull*, *Hella*, *Árni*, *hérna*, *horn*, *barn*, *björn*, *karl* (výjimky jsou cizí slova a „přezdívky“ jako *Palli* (<Páll), *Halli* (<Halldór))
29. vznik plosív též ve skup. fl/fn/gl/gn: např. *Keflavík*, *efla*, *efni*, *sigla*, *signa* (zde žádná preaspirace!)
30. krácení koncového rr > r (14. st.): např. *stór*, *annar*, *hamar*, *akur*
31. hv- => [kv]: např. *hver*, *hvað*, *hvalur*, *hvítur*
32. ztráta znělosti r/l/m/n před p/t/k/s: rozdíl mezi *lampi* a *lambi* není [p] vs. [b], ale [ɲ] vs. [m]
33. vr- > r-: např. *reiði*
34. hl-/hr-/hn-/hj- > [l]/[r]/[ŋ]/[ç]

B. Morfologické změny

minimální, hlavně přechody mezi deklinacemi, analogické vyrovnávání ve vedlejších dekl., atd. (např. mask. u-kmeny v A.pl. u typu *skjöldu* > *skildi*, analog. jako i-kmeny)

35. osobní zájmena: změna funkce (různé zmatky od 13. až do 18.st.) – duál přebírá funkci běžného plurálu (við/okkur/okkar, þið/ykkur/ykkar) a pův. plurál získává spec. funkce – 1.os. jako pluralis maiestatis (vér/oss/vár), 2.os. zdvořilostní forma/vykání (þér/yður/yð(v)ar)
36. vymizení přivlastňovacích zájmen okkarr, ykkarr a yð(v)arr (1500-1650): nahrazeny genitivem osobních zájmen (shodným s nom. ~ mizí skloňování)
37. změny v mediopasivu (až do 18.st. různé proměny): *køllumk/kallask/køllumsk* => *kallast/kallast/køllumst* (~univerzálně „suffix“ -st, podobně jako skand. -s)
38. zjednodušení skloňování adj. v komparativu (všude -i, jen neutr. sg. všude -a)
39. slovesa v 1. os. pret.: -a > -i (dle 3.os.); ind. i konj.
40. konjunktiv dle indikativu: v 1. os. pl. ind. (*kallim* > *køllum*) a v celém pl. pret. (*kallim*, *kallið*, *kalli* > *kølluðum*, *kølluðuð*, *kølluðu*)

C. Syntaktické změny

drobné rozdíly spíše stylistického rázu než absolutních změn; vývoj analytických konstrukcí:

41. objevuje se formální subjekt *það* (expletivní konstrukce)
42. ve složených přivlastcích mizí slovosled OV (Faðir minn mun *því* ráða...) (do pol. 19.st.)
43. vývoj perfektivních tvarů – byly už ve starosev., ale tehdy se particip ještě skloňoval, dnes už ne (Edda: *Ek hef Hlórríða hamar of fölginn*; *Gunnar hefir átta menn særða.*) => gramatikalizace
44. vývoj a gramatikalizace nových složených slovesných tvarů: *vera að* (durativní, „průběhový“), *fara að* (inchoativní / bezprostřední budoucnost), *ætla að* (budoucnost zamýšlená; ~ „hodlat“); atd.
45. současná tendence ke změnám pádů nenominativních podmětů sloves (tzv. „nominativní“ a „dativní nemoc“: např. *Bátana rak á land.* > *Bátarnir ráku á land.*)

D. Lexikální změny

46. (běžné) významové posuny
47. purismus a snaha o průběžnou tvorbu domácích slov pro nové pojmy (oživováním archaismů, skládáním či odvozování, atd.): *tölva* (tala + völv) – počítač; *flugvél* – letadlo; *dráttarvél* – traktor; *sími* – telefon; *sjónvarp* – televize; *útvarp* – rozhlas; *rafmagn* – elektřina; *geisladiskur* – CD, opt. disk; *umferðarmiðstöð* – „dopravní středisko“, tj. (autobusové) nádraží; i záměrný humor: *kraftbendill* – PowerPoint^(TM); *fésbók* – Facebook (fés = „ksicht, držka“)
48. několik málo přejatých slov: hótél, jeppi, banani (i středověké: lesa, riddari, klaustur, barón, júngfrú, kurteis)
49. internacionalismy („útlenska“) hlavně skrze dánštinu, dnes už angl. – v mluvě starších lidí nebo v odborném slangu (ale skoro vždy jen jako alternativa „oficiálních“ islandských termínů): *dekk* = *hjólbarði*; *traktor* = *dráttarvél*; *syntax* = *setningafræði*; apod.
50. moderní slang a „poislandštování“ angličtiny (ironizující nádech?): *næs*, *ó mæ god!*, *Dísis!*, *gæmsi* (<GSM), „*helvítis fokking fokk!*“; i starší import: *séní* (<geni(us))